

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

**Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права
Кафедра публічного управління та адміністрування**

На правах рукопису

Біла Аліна Олегівна

**РОЗВИТОК ТА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ**

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

група ПУА-61м

**Робота на здобуття кваліфікації
магістра публічного управління та адміністрування**

Науковий керівник
д.н.держ. упр., проф.
Калашник Надія Сергіївна
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
НЛТУ України

Львів – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права

Кафедра публічного управління та адміністрування

Bila Alina

**Розвиток та підтримка діяльності
органів самоорганізації населення**

**Development and support of community self-governance bodies
the thesis for degree of master in public administration**

Автор роботи

Біла А. О.

підпис

Науковий керівник

Калашник Н.С.

підпис

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри

Калашник Н.С.

підпис

АНОТАЦІЯ

Біла А.О. Розвиток та підтримка діяльності органів самоорганізації населення– Рукопис.

Робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2025.

У дослідженні розглянуто сучасний стан та ключові перспективи розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, визначено їх роль у системі місцевого самоврядування та підвищенні ефективності громадської участі. Проаналізовано основні теоретичні підходи до функціонування органів самоорганізації населення, їх понятійний апарат та структуру, а також здійснено порівняльний огляд міжнародного досвіду, що дозволяє виділити найбільш ефективні моделі організації діяльності таких органів у різних країнах. Виявлено, що в Україні органи самоорганізації населення виконують роль представницьких структур, спрямованих на вирішення проблем місцевого значення, проте існують значні нормативні прогалини, нечіткі механізми взаємодії з органами місцевого самоврядування та недостатня законодавча регламентація їх прав і обов'язків.

Робота також висвітлює нормативно-правові аспекти діяльності органів самоорганізації населення, зокрема механізми їх створення, легалізації, взаємодії з місцевими радами та старостатами, а також питання фінансового забезпечення та інституційного розвитку. На підставі аналізу проблемної практики та зарубіжного досвіду визначено основні напрями вдосконалення функціонування органів самоорганізації населення, що включають розширення повноважень, підвищення прозорості і підзвітності, удосконалення процедур створення, а також узгодження з діяльністю новостворених адміністративних структур.

Особлива увага приділена формуванню сприятливих умов для активної участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні, розвитку партнерських взаємовідносин із органами місцевої влади та ефективному використанню ресурсів територіальної громади. Визначено ключові інструменти підтримки

органів самоорганізації населення, що включають кадрове навчання, підготовку управлінських кадрів, створення інформаційних та навчальних центрів, а також можливості фінансового і матеріального забезпечення через місцеві бюджети. Отримані результати дозволяють констатувати, що розвиток органів самоорганізації населення є важливою складовою реформи місцевого самоврядування та зміцнення громадянського суспільства в Україні. Вони створюють передумови для підвищення рівня соціальної активності населення, формування ефективних механізмів участі громадян у життєдіяльності територіальних громад, а також сприяють вирішенню локальних соціально-економічних проблем на засадах законності, добровільності та підзвітності.

Підкреслено необхідність комплексного підходу до інституалізації органів самоорганізації населення, включаючи вдосконалення законодавчої бази, розширення їх прав і повноважень, забезпечення матеріальної та фінансової підтримки, а також запровадження ефективних механізмів контролю та оцінки результативності їх діяльності.

Ключові слова: органи самоорганізації населення, територіальні громади, місцеве самоврядування, громадська участь, , нормативно-правове забезпечення, взаємодія з громадськістю децентралізація,

ABSTRACT

Bila Alina. Development and support of community self-governance bodies– Manuscript.

Thesis for earning Master’s Degree in the speciality “Public Management and Administration”. - Ukrainian National Forestry University –Lviv, 2025.

The study examines the current state and key prospects for the development of local self-governance bodies in territorial communities of Ukraine, defining their role within the system of local self-government and in enhancing the effectiveness of public participation. The main theoretical approaches to the functioning of local self-governance bodies, their conceptual framework, and structure are analyzed, and a comparative review of international experience is conducted, which allows identifying the most effective models of organizing the activities of such bodies in different countries. It has been found that in Ukraine, local self-governance bodies perform the role of representative structures aimed at addressing issues of local importance; however, significant regulatory gaps, unclear mechanisms of interaction with local self-government bodies, and insufficient legislative regulation of their rights and responsibilities remain.

The study also highlights the legal and regulatory aspects of the functioning of local self-governance bodies, including mechanisms for their establishment, legalization, interaction with local councils and administrative units, as well as issues of financial support and institutional development. Based on the analysis of problematic practices and international experience, the main directions for improving the functioning of local self-governance bodies have been identified, including expanding their powers, increasing transparency and accountability, improving establishment procedures, and coordinating their activities with newly created administrative structures.

Particular attention is given to creating favorable conditions for active citizen participation in local decision-making, developing partnership relations with local

authorities, and ensuring the effective use of community resources. Key instruments for supporting local self-governance bodies are identified, including staff training, management capacity building, establishment of information and training centers, and opportunities for financial and material support through local budgets. The results indicate that the development of local self-governance bodies is an important component of local self-government reform and the strengthening of civil society in Ukraine. They create conditions for increasing social activity among citizens, forming effective mechanisms of community participation, and addressing local socio-economic issues based on legality, voluntariness, and accountability.

The study emphasizes the need for a comprehensive approach to institutionalizing local self-governance bodies, including improving the legislative framework, expanding their rights and powers, ensuring material and financial support, and introducing effective mechanisms for monitoring and evaluating their performance.

Keywords: local self-governance bodies, territorial communities, local self-government, public participation, legal and regulatory support, public interaction, decentralization.

Translator: Senior Lecturer at the Department of

Olha Olefirenko

Public Management and Administration

Ukrainian National Forestry University

“Translation is accurate and correct”

phone number +38 (050) 317-33-61

or by email: olefirenko@nltu.edu.ua

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	
1.1 Органи самоорганізації населення: основні поняття.....	10
1.2. Підходи до організації діяльності органів самоорганізації населення.....	15
1.3. Аналіз міжнародного досвіду функціонування органів самоорганізації населення	21
РОЗДІЛ 2. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	
2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах	30
2.2. Негативні тенденції в процесі утворення органів самоорганізації населення та шляхи їх подолання.....	39
2.3. Підтримка розвитку органів самоорганізації населення в громадах.....	47
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах воєнного стану, і пришвидшення євроінтеграційного курсу України постає об'єктивна потреба у здійсненні комплексних реформ та підвищенні результативності публічного управління на всіх рівнях суспільно-політичної взаємодії, а також у зміцненні інституційного потенціалу територіальних громад щодо ухвалення дієвих управлінських рішень на локальному рівні. Місцеве самоврядування, будучи ключовою складовою системи публічної влади, виконує базову функцію у забезпеченні розвитку демократичних процесів та соціально-правового поступу держави на принципах прозорості, відкритості та справедливості. Водночас громадянське суспільство виступає суттєвим чинником формування та утвердження демократичних інститутів у країні.

Сучасний етап розвитку системи місцевого самоврядування в Україні, зокрема її органів самоорганізації населення, характеризується відсутністю цілісних концептуальних орієнтирів та недостатньою розробленістю теоретико-практичних інструментів, необхідних для реалізації покладених на них функцій і завдань. Недостатньо ефективними залишаються й механізми вирішення територіальними громадами комплексу наявних проблем та задоволення потреб населення відповідно до територіального принципу. Додаткового вдосконалення потребує й практика взаємодії органів державної влади з громадськістю. За таких умов особливою є потреба продовження реформи децентралізації, спрямованої на модернізацію існуючих моделей місцевого самоврядування та форм самоорганізації населення, визначення перспективних напрямів їх інституціонального розвитку та вироблення пропозицій щодо оптимального використання потенціалу органів самоорганізації населення.

Об'єктом дослідження є органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування.

Предметом дослідження є особливості організації, функціонування та підтримки діяльності органів самоорганізації населення.

Мета роботи – розробити теоретичні засади та практичні рекомендації для розвитку та підтримки органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати основні поняття та теоретичні підходи до діяльності органів самоорганізації населення.
- вивчити міжнародний досвід функціонування органів самоорганізації населення та його застосування в Україні.
- дослідити нормативні документи у сфер забезпечення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах.
- виявити негативні тенденції у процесі утворення органів самоорганізації населення та розробити варіанти для їх мінімізації.
- розробити рекомендації щодо підтримки та вдосконалення розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Методи дослідження. В роботі використано метод контент-аналіз– для оцінки правового забезпечення діяльності ОСН та визначення прогалів у законодавстві; метод порівняльного правового аналізу – для зіставлення українського та міжнародного досвіду функціонування органів самоорганізації населення; кейс-метод – для аналізу конкретних прикладів успішного функціонування ОСН у різних громадах; метод моделювання експертний метод – для вироблення практичних рекомендацій та визначення пріоритетів реформування та підтримки ОСН.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки магістерської роботи можуть бути застосовані у процесі діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, територіальних громад. Також може використовуватися у процесі вивчення дисциплін у відповідній сфері у вищих навчальних закладах.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської

роботи – 63 сторінок, з них основного тексту – 50 сторінок. Перелік інформаційних джерел включає 68 найменувань, з них 11 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Органи самоорганізації населення: основні поняття

Демократичний розвиток держави передбачає становлення громадянського суспільства, вагоме місце у якому належить діяльності органів місцевого самоврядування. Дотримання основних принципів місцевого самоврядування в Україні передбачає залучення громадськості до участі у формуванні, прийнятті та реалізації управлінських рішень, що стосуються питань забезпечення соціально-економічного й культурно-побутового розвитку територіальних громад. Очевидно, що побудова довірчих взаємовідносин між органами публічної влади та громадськістю неможлива без ефективної співпраці владних інституцій із населенням відповідної територіальної громади, тому формування й активна діяльність органів самоорганізації населення (далі – ОСН) набуває особливої гостроти та вагомого значення. Досліджуючи сутність органів самоорганізації населення в територіальних громадах варто відмітити, що вони асоціюються із представницькими органами, що створюються громадянами певної територіальної одиниці з метою вирішення питань місцевого значення. Діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах регламентується Законом України «Про органи самоорганізації населення» [43], відповідно до якого органи самоорганізації населення визначаються як представницькі органи, що на законних підставах створюються жителями села, селища, міста або їх частин для вирішення питань, що мають значення на території певної громади. Тобто органи самоорганізації населення в територіальних громадах являються однією із форм участі членів територіальної громади (ТГ) в процесі прийняття рішень органами місцевого самоврядування при реалізації принципів, функцій та завдань публічної влади. Чинним Законом України «Про органи самоорганізації населення» [43] визначено перелік таких

органів, до якого відносяться: будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети. Крім того, органи самоорганізації населення уповноважені виконувати певні завдання, дотримуючись й керуючись такими принципами як: законність; гласність; територіальності; добровільності щодо взяття окремих повноважень сільської, селищної, міської, районної у місті ради; виборності; підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями, що брали участь в обиранні органу самоорганізації населення; фінансової та організаційної самостійності.

Стає очевидним, що діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні є ваговою складовою системи становлення громадянського суспільства та розвитку системи місцевого самоврядування. Створення належних умов для забезпечення участі громадян у вирішенні проблемних питань місцевого значення в межах Конституції та чинного законодавства України Сприяння наданню послуг громадськості щодо задоволення соціокультурних, побутових та інших потреб населення відповідної територіальної громади Активізація участі у реалізації соціально-економічного й культурного розвитку певної території й інших місцевих програм 32 становлення громадянського суспільства та розвитку системи місцевого самоврядування. Крім того, самоорганізація населення набуває вагомого значення для підвищення ефективності розвитку регіональної інфраструктури, адже вона співвідносна із процесами формування інституційного середовища на місцевому рівні та взаємовідносин у суспільстві. Тому, надзвичайно важливо, щоб права громадськості на самостійне вирішення питань місцевого значення не порушувалися зі сторони органів місцевого самоврядування.

Виокремлюють основні функції органів самоорганізації населення в територіальних громадах, до яких відносить: 1) задоволення потреб та суспільних інтересів населення територіальної громади; 2) донесення до влади наявних проблем та потреб із вимогами їх вирішення в інтересах громадськості; 3) здійснення громадського контролю за діяльністю влади та наданням нею

якісних послуг; 4) надання допомоги в об'єднанні громадян при вирішенні спільних проблем місцевого значення [22].

Варто зауважити, що формування вітчизняної моделі місцевого самоврядування на засадах самоорганізації населення в територіальних громадах передбачає широке використання норм і положень чинного законодавства України, зокрема, найбільш вагомими є Конституція України [17], Закон України «Про органи самоорганізації населення» [43], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [40], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [35]. При цьому, розвиток України як незалежної, демократичної та правової держави не можливий без утвердження інституту місцевого самоврядування, адже забезпечити організацію та функціонування влади на місцевому рівні з урахуванням світових тенденцій є надзвичайно важким завданням для держави і суспільства. Безумовно, створення ОСН не може повторювати досвід і позитивну практику її реалізації в інших країнах, а потребує формування власної концептуальної моделі, де органи самоорганізації населення в територіальних громадах відіграють надзвичайно вагомую роль. Процес створення ОСН в територіальних громадах відповідно до чинного законодавства України передбачає чітке дотримання поетапності здійснення конкретних процедур (рис. 1.1) [21].

Таким чином, процес створення ОСН в територіальних громадах передбачає послідовне виконання поставлених завдань, починаючи із формування ініціативної групи, що виступає із пропозицією створення ОСН, проходячи етапи юридичних процедур та завершуючи легалізацією органу самоорганізації населення шляхом повідомлення, або його реєстрацією як юридичної особи. Отже, можемо визначити, що «органи самоорганізації населення в територіальних громадах» – це добровільні об'єднання активних громадян, що проживають на певній території, та у дієвий і законний спосіб консолідують власні зусилля з метою захисту своїх інтересів та для вирішення питань, що мають вагоме значення для цієї ТГ.

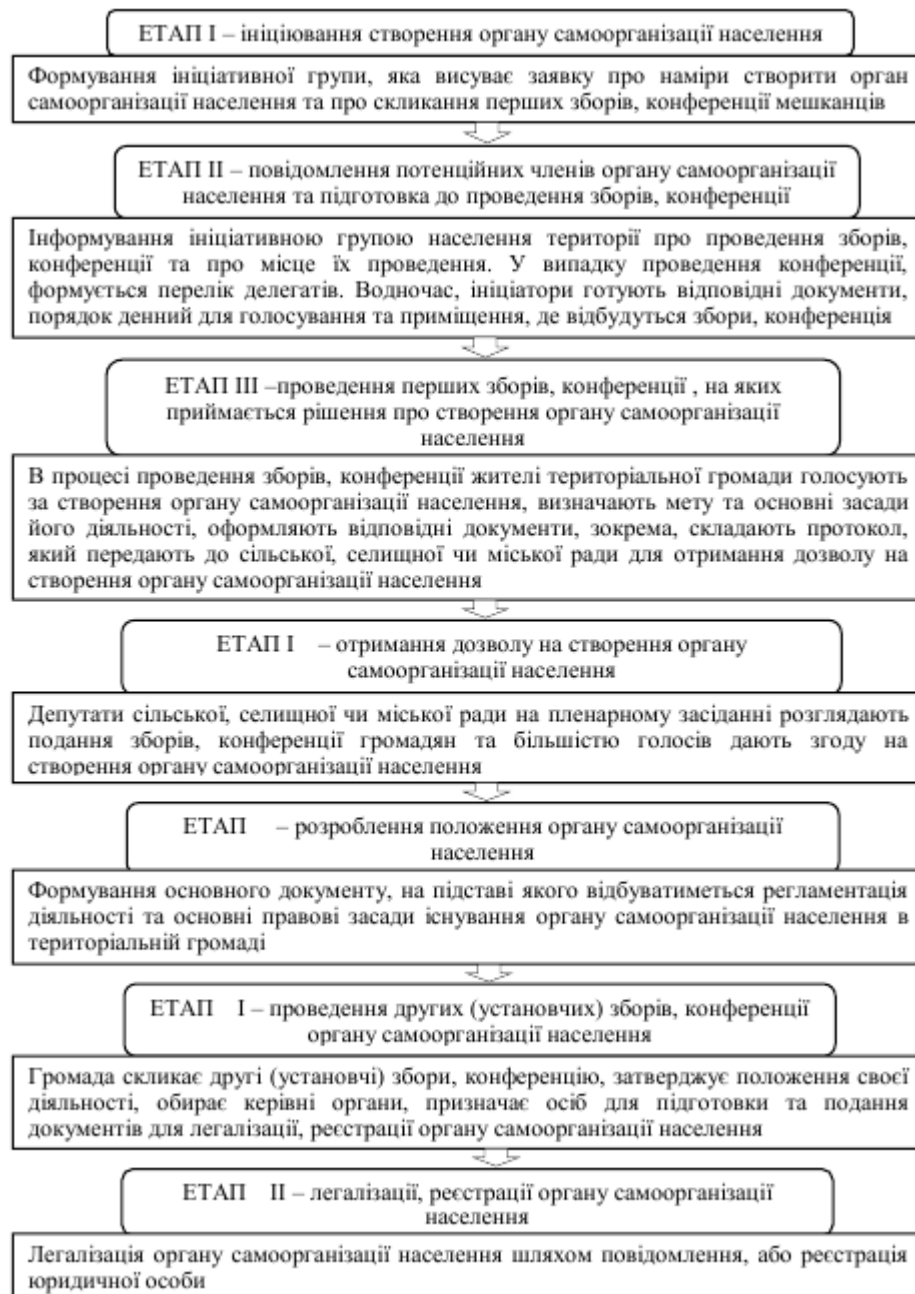

Рис. 1.1. Основні етапи створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Створені органи самоорганізації населення в територіальних громадах здійснюють свою діяльність в межах наданих їм повноважень, яку, в основному, спрямовують в декількох напрямках: на розвиток територіальної громади, на контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування та в напрямку інформування громадськості про стан справ в територіальній громаді. Варто відмітити таку характерну рису органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні як створення та забезпечення належних умов

стимулювання економічного розвитку території громад, що досягається завдяки:

- 1) налагодженню ефективної взаємодії населення із органами публічної влади державного та місцевого рівнів на засадах посередництва;
- 2) проведенню інформаційно-роз'яснювальної роботи з громадськістю;
- 3) контролю та сприянню підвищенню якості надання послуг населенню на місцевому рівні;
- 4) здійсненню соціального захисту населення.

Успішність діяльності ОСН в територіальних громадах оцінюється на підставі аналізу участі та вмотивованості учасників суспільних відносин у процесі діяльності. При цьому, кожен із таких суб'єктів повинен чітко розуміти кінцеву мету дій та користь власної участі. Однак, попри вагомість позитивного значення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні, виокремлюється низка проблемних аспектів та неточностей, які потребують формування комплексу заходів щодо підвищення ефективності їх діяльності, що можна досягнути шляхом перегляду й удосконалення їх організаційного, економічного, нормативно-правового й соціального механізмів діяльності.

Варто констатувати значну пасивність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб щодо стимулювання розвитку органів самоорганізації населення попри їх прямі повноваження сприяти та надавати методичну допомогу в даному керунку щодо створення й підвищення ефективності діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Очевидно, що в умовах сьогодення підвищення ролі органів самоорганізації населення в територіальних громадах є обумовленою необхідністю, яка поглиблюється потребою розширення функцій їх діяльності в межах концептуальних засад функціонування системи місцевого самоврядування із дотриманням принципів народовладдя, максимальної відкритості для громадян, проблемної орієнтації, здійснення координаційної діяльності, ефективного підходу до збалансування місцевих, регіональних й державних інтересів, а також колегіальності в прийнятті управлінських рішень. При цьому, не менш важливим залишається налагодження тісних взаємозв'язків між населенням, органами державної влади й місцевого самоврядування, що сприятиме прийняттю

ефективних управлінських рішень в інтересах громадськості. Розглядаючи органи самоорганізації населення як інституцію народовладдя на місцях, необхідно визнати, що вини в системі місцевого самоврядування знаходяться на найнижчому рівні, проте, мають найбільш вагоме значення при вирішенні проблем територіальних громад. Водночас, органи самоорганізації населення в територіальних громадах являються основою розвитку громадянського суспільства за територіальною ознакою.

1.2. Підходи до організації діяльності органів самоорганізації населення

Сучасний розвиток моделей організації діяльності органів самоорганізації населення (ОСН) у територіальних громадах зазнає суттєвих трансформацій під впливом децентралізації. ОСН дедалі більше розглядаються як важливий структурний елемент демократичної політики та механізм формування активного громадського середовища. Їх поява — на рівні будинків, кварталів чи мікрорайонів — пов'язана з потребами повсякденного життя та прагненням мешканців представляти і захищати інтереси власної громади [13].

У законодавстві України форми організації та діяльності ОСН визначені недостатньо детально, однак вони виконують правові, управлінські та фінансові функції відповідно до своєї структури та рівня організації. Водночас сучасні тенденції розвитку моделей ОСН передбачають застосування індивідуальних і громадських інструментів впливу на соціальну сферу, що підсилює роль територіальних громад як індикатора внутрішньої політики держави [13].

Зміст моделей самоорганізації населення полягає у можливості контролювати виконання органами влади своїх обов'язків, здійснювати культурний вплив та вирішувати спільні питання громади. ОСН здатні впливати на державні рішення, брати участь у соціально-культурному житті, а також використовуються як інструмент соціологічних досліджень і політичного прогнозування.

Юридичний статус і порядок діяльності ОСН визначені Законом України «Про органи самоорганізації населення». На практиці їх здебільшого формують за територіальним принципом, і вони виступають представницькими інституціями у політично-економічному та культурному розвитку громади [1].

Моделі діяльності ОСН базуються на принципах правомірності, відкритості та підзвітності — саме вони забезпечують легітимність їх роботи та можливість участі в економічних, соціальних, екологічних і міських процесах. Формування ОСН відбувається демократичним шляхом — через відкрите або таємне голосування. Дотримання законодавчих норм є необхідною умовою ефективного функціонування системи правових відносин між громадянами, органами влади та ОСН, що є особливо актуальним в умовах сучасної геополітичної та соціально-економічної нестабільності [32, С. 47–51].

Органи самоорганізації населення в територіальних громадах мають забезпечувати відкритість своєї роботи та інформувати громадськість про її результати. Вони повинні застосовувати ефективні інструменти комунікації, що дають мешканцям можливість вносити пропозиції та впливати на управлінські рішення. Принцип гласності є ключовим для розвитку їх діяльності у будь-якій громаді.

Широке впровадження територіального принципу сприяє активній участі громадян і створює умови для ефективного функціонування таких органів. Попри розвиток децентралізації, контроль і моніторинг діяльності органів самоорганізації населення залишаються важливими для реалізації державної соціальної політики. Тому вони повинні звітувати перед відповідними місцевими органами влади та забезпечувати прозорість своєї діяльності. Такі органи виступають комунікаційним мостом між центральною, місцевою та районною владою [54, С. 89–105].

Принцип народовладдя визначає народ як джерело влади, що є основою демократичного функціонування й для органів самоорганізації населення. Виборність їх представників гарантує легітимність і передбачає відкритість, чесність та відсутність корупції [48].

Фінансова, політична та ідейна незалежність органів самоорганізації населення забезпечує розвиток якісних напрямів їх роботи та захищає від впливу політичних чи олігархічних груп. Сучасні моделі їх діяльності орієнтовані на підвищення ефективності управління та формування правової і соціальної культури, що створює основу для дієвих інструментів впливу й подальшого розвитку децентралізованої влади.

У територіальних громадах формуються різні моделі органів самоорганізації населення, що відображають окремі напрями їх діяльності: правовий і державотворчий, духовно-культурний, соціально-побутовий та оборонно-територіальний. Кожна модель визначається особливостями її прояву, що дає змогу структурувати управлінські функції та забезпечувати подальший розвиток органів самоорганізації на основі дієвих правових інструментів.

Територіальні громади здійснюють істотний вплив на діяльність таких органів і сприяють їх розвитку, оскільки вони є важливими елементами державотворчих процесів та демократизації суспільства [26, С. 90].

Відповідно до Конституції України, територіальні громади здійснюють свою діяльність у межах визначених нормативних процедур, не допускаючи порушень суспільно-політичного порядку. Це є ключовою правовою ознакою функціональної моделі організації діяльності органів самоорганізації населення [28].

Для правомірного створення та ефективного функціонування органів самоорганізації населення необхідне впровадження результативного механізму формування та розвитку їх діяльності. Він передбачає дотримання вимог організаційного устрою, що можуть бути класифіковані за відповідними управлінськими моделями (рис. 1.2) [48, С. 19].

Представлені напрями утворення моделей — правово-державотворчий, духовно-культурний, соціально-побутовий та оборонно-територіальний — відображають різні сфери участі органів самоорганізації населення в житті громади. Зокрема, вони охоплюють участь у державних і регіональних проектах, розвиток локальних культурно-просвітницьких ініціатив, вирішення побутових

проблем громади, а також виконання важливих функцій у період воєнної нестабільності.

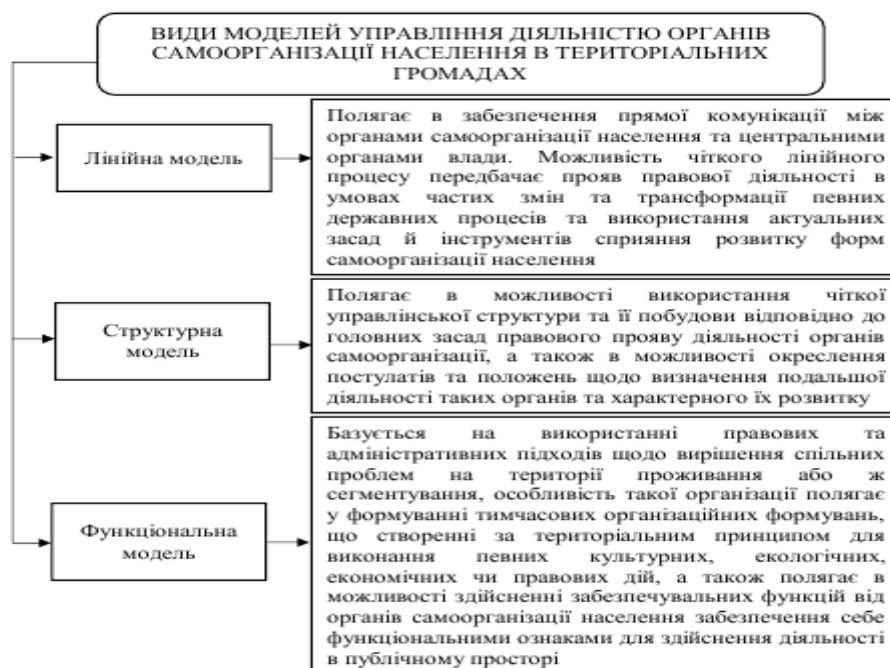

Рис. 1.8. Види моделей управління діяльністю органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Комітети, створені в межах самоорганізації населення, можуть відігравати правозначиму роль для місцевого самоврядування, оскільки забезпечують додатковий вплив громадськості на ухвалення місцевих рішень. Такі комітети формують пропозиції, клопотання або вимоги щодо правомірності управлінських процесів у діяльності органів самоорганізації населення.

Для ефективної організації роботи цих органів застосовується узагальнена модель їх утворення та функціонування, що базується на вимогах законодавства і впливає на державні, культурні, побутові чи економічні процеси в громаді [50, С. 37–44].

Сучасні підходи до моделювання діяльності органів самоорганізації населення визначаються з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду місцевого самоврядування. Поглиблений аналіз дає змогу визначити специфіку кожної моделі. Англосаксонська модель (Велика Британія, США, Канада, Австралія) характеризується значною автономією місцевого самоврядування й

відсутністю прямого підпорядкування центральній владі, а також широким спектром форм діяльності органів самоорганізації населення.

На відміну від неї, континентальна (французька) модель, поширена у Франції та країнах Латинської Америки, передбачає суттєвий вплив державних органів на роботу структур самоорганізації населення [51].

Німецька (змішана) модель організації діяльності органів самоорганізації населення вважається більш гнучкою, проте характеризується низьким рівнем їх автономності від державної влади. Вона притаманна Німеччині, Австрії та Японії. Іберійська модель, поширена в Іспанії, Португалії та інших іспаномовних країнах, передбачає наявність урядового представника, який контролює роботу місцевих представницьких органів, хоча спеціально уповноважені посадові особи не створюються [54, С. 89–105].

В Україні виокремити домінування певної моделі поки неможливо. Натомість простежується застосування універсального підходу, який не повною мірою враховує регіональні особливості та зумовлює високий рівень невизначеності в організації діяльності органів самоорганізації населення. Проблеми також пов'язані зі слабкою комунікацією між державними структурами та інститутами самоорганізації, що потребує впровадження нових практик і механізмів координації [51].

Універсальна модель вимагає глибших досліджень для визначення ефективних параметрів її функціонування та правових форм діяльності. Згідно з чинним законодавством, моделі організації самоорганізації населення відображають інтереси громади та забезпечують реалізацію її прав, насамперед у соціальній, культурній та економічній сферах. Одним із важливих напрямів розвитку є створення системи державного контролю та обліку таких органів [15].

Військова агресія РФ загострила проблеми функціонування органів самоорганізації населення, особливо у сфері оборонних та територіальних питань. Постала потреба в їх діяльності на окупованих територіях для збереження принципів суверенітету України.

Сучасні умови стимулюють розвиток електронних форм самоорганізації. Цифрові інструменти дають змогу громадам ефективніше впливати на державні та соціально-економічні процеси. Поширення електронного урядування, онлайн-порталів громад та цифрових комунікацій формує нове середовище взаємодії, у межах якого прибудинкові території перетворюються на активні цифрові спільноти. Це сприяє посиленню контролю, прозорості й модернізації діяльності органів самоорганізації населення.

Таким чином, розвиток сучасних моделей організації органів самоорганізації населення в Україні має виразний політичний характер і спрямований на зміцнення національних інтересів та забезпечення стратегічного розвитку держави.

Ключовими чинниками організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є їх взаємодія з органами державної влади та участь у спільних засіданнях і консультаціях. Хоча ОСН покликані захищати інтереси громади та реалізовувати принцип самостійності, вони також залучаються до стратегій регіонального розвитку, оцінювання державної політики та виконують посередницьку функцію між рішеннями центральної і місцевої влади.

Діяльність ОСН базується на демократичних засадах регулювання, що забезпечує реалізацію прав громадян і формує підхід до побудови моделей управління територіальними громадами. Це зумовлює необхідність застосування сучасних управлінських моделей та відповідних державних інструментів для їх ефективної роботи.

Особливо важливими сьогодні є принципи планування та управління діяльністю органів самоорганізації населення, які визначають їх участь у політичному житті та у процесах прийняття рішень. Значний вплив мають і цифрові інновації, що формують нові підходи до організації роботи та модернізують діяльність ОСН у територіальних громадах.

Найпоширенішою формою самоорганізації населення в територіальних громадах сьогодні є контроль за наданням комунальних послуг і моніторинг їх

якості. Мешканці створюють спеціальні комітети, які беруть участь у перемовинах, відвідують засідання органів влади та порушують питання розвитку громади. Такий формат самоорганізації формує підґрунтя для її подальшого ефективного й довгострокового розвитку.

1.3. Аналіз міжнародного досвіду функціонування органів самоорганізації населення

Досвід зарубіжних країн у сфері ОСН показує, що їхній статус та порядок діяльності часто відрізняються від українського регулювання і мають власні характерні ознаки та назви [56]. Інститут делегування державних повноважень місцевому самоврядуванню, відомий ще з римського права, сьогодні застосовується у багатьох країнах як ефективний механізм організації влади. Він дозволяє уникнути надмірної концентрації повноважень на центральному рівні, наблизити державну владу до громадян, забезпечити участь населення у політичному процесі та оптимізувати муніципальне управління [30].

Міжнародне право, зокрема Європейська хартія місцевого самоврядування (ст. 4), рекомендує делегувати повноваження органам місцевого самоврядування, які перебувають у безпосередньому контакті з громадянами, для адаптації їх діяльності до місцевих умов [45].

Особлива увага приділяється питанням територіальної самоорганізації населення. Відповідно до рекомендацій CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів Ради Європи, держави-члени мають забезпечити органам місцевого самоврядування можливість створювати структури участі, що дозволяють громадянам впливати на своє середовище, брати участь у рішеннях щодо зонування, надання послуг, державних інвестицій та управління місцевими об'єктами через органи самоорганізації, волонтерські групи та інші форми [59].

У Великій Британії ОСН називаються центри розвитку місцевих співтовариств (community centres), у Франції близькими до ОСН є муніципальні районні ради, у Польщі – «допоміжні органи», які створюються в «допоміжних

одиницях», тобто сільських округах, районах, селищах. Характерною ознакою органів самоорганізації населення (ОСН) у територіальних громадах є їх територіальна основа формування та консолідація жителів певної частини муніципалітету. Водночас вони виконують представницькі та/або дорадчі функції, опікуються питаннями безпеки й благоустрою, впроваджують суспільно значущі проекти та активності, а також можуть отримувати фінансування з місцевого бюджету. При цьому ОСН принципово відрізняються від об'єднань власників житла, які орієнтовані на спільне утримання будівель та надання житлових послуг [56].

У законодавстві центральноєвропейських країн передбачено функціонування сусідських асоціацій та центрів місцевих спільнот, що формуються для задоволення потреб членів мікрогромад із застосуванням механізмів благодійництва. Такі асоціації беруть участь у вирішенні питань захисту власної території, підвищенні якості соціальних послуг, організації дозвілля громадян, покращенні стану довкілля та місцевої інфраструктури. Подібні форми самоорганізації населення є альтернативою або компенсацією політико-управлінських рішень органів місцевого самоврядування [19, С. 612.; 52, С. 75].

Зарубіжний досвід показує, що у парламентських демократіях органи місцевого самоврядування мають суттєвий вплив на формування правової основи відносин між державою та адміністративно-територіальними одиницями, забезпечуючи узгодження місцевих інтересів із загальнодержавними [53]. Починаючи з 1990-х років у країнах Центральної та Східної Європи відбувався процес розбудови реального місцевого самоврядування та самоорганізації громадян. У постсоціалістичні десятиліття одночасно відбувалися процеси поділу старих громад та інтеграції менших громад у більші територіальні утворення.

У різних країнах члени громад переслідують різні цілі при зміні територіальної організації: у першому випадку – скорочення відстані до

муніципалітету, у другому – підвищення ефективності та результативності надання громадських послуг у муніципалітетах з більшими ресурсами [62].

Для вирішення проблем малих громад, які мають обмежені ресурси, країни застосовують різні регуляторні механізми. Наприклад: у Польщі – встановлено стандарт, що територія громади повинна мати належний потенціал для надання громадських послуг, а зміни її меж можливі лише за рішенням національного парламенту; у Болгарії – мінімальна чисельність жителів громади має складати 6 тис. осіб; у Естонії – 3,5 тис. осіб; у Латвії – 5 тис. осіб; у Угорщині – 3 тис. осіб.

Додатково, у деяких країнах, таких як Естонія, держава надає пріоритетну бюджетну підтримку амальгамованим місцевим спільнотам для реалізації великих інфраструктурних проектів. Країни, що приєдналися до ЄС, застосовують диференційовані дотації з державного бюджету та фондів для стимулювання консолідації громад та підтримки спільних проектів [18].

У країнах Центральної та Східної Європи сформована практика інституціоналізації таких структур: органів територіального громадського самоврядування; допоміжних органів самоврядування, які діють у підпорядкованих територіальних одиницях єдиних територіальних громад; громадянських ініціатив, що вирішують проблеми конкретної громади.

Ці інструменти спрямовані на захист території від небажаних виробничих та інфраструктурних об'єктів, забезпечення благоустрою, організацію дозвілля для жителів, підвищення інвестиційного іміджу громади та реалізацію інших суспільно значущих завдань.

У законодавстві Болгарії, Чеської Республіки, Словацької Республіки та Угорщини не передбачено окремих правових форм місцевої самоорганізації громадян. Проте в деяких постсоціалістичних країнах створено правові умови для формування допоміжних рівнів управління у населених пунктах, що входять до складу великих територіальних громад, які слугують базою для функціонування єдиних органів місцевого самоврядування (наприклад, в Албанії, Грузії, Вірменії та Польщі) [5, С. 280–287.].

Оскільки допоміжні органи не є юридичними особами, їх керівники діють на підставі доручень, виданих органом місцевого самоврядування. Водночас ці органи мають право: управляти комунальним майном; розпоряджатися доходами від цього майна в межах, визначених статутом; застосовувати фінансові ресурси для вирішення питань, визначених статутом; залучати інвестиційні кошти та здійснювати механізми інвестування відповідно до рішень ради органів самоорганізації населення.

У Республіці Польща органи самоорганізації населення та допоміжні консультативні органи є формою локальної демократії. Вони утворюються на рівні найнижчого адміністративно-територіального підрозділу – гмін, забезпечуючи зворотній зв'язок між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством [11; 24].

Конституція Республіки Польща визначає, що жителі населених пунктів формують гміни як місцеві територіальні спільноти. Територіальне самоврядування бере участь у впровадженні публічної влади та управління. Гміни мають право на розробку та впровадження місцевих статутів, які повинні відповідати законодавству держави, але при цьому уточнюють структуру місцевих органів влади, процедури їх діяльності та порядок реалізації рішень [63]. У відповідності до Закону Республіки Польща «Про гмінне самоврядування», на рівні гмін можуть формуватися допоміжні самоврядні одиниці: солецтва – у сільських гмінах; селища – у змішаних міських і сільських гмінах; райони – у містах; сільські округи, староства, дільниці та мікрорайони – у містах [65; 66].

Таке положення ґрунтується на ч. 4 ст. 169 Конституції Польщі, де зазначено: «внутрішній устрій одиниць місцевого самоврядування визначають, в межах законів, їх розпорядчі органи» [64].

Правові засади функціонування місцевого самоврядування визначаються Конституцією (1997) та Законом про територіальне самоврядування. Для формування додаткових одиниць влади на рівні гмін необхідна думка мешканців, оформлена у формі резолюції ради відповідної гміни [57, С. 147–151].

Солецтва визначаються традиційною формою самоуправління, де на зборах ради громадяни мають право брати участь у прийнятті рішень. Виконавчі функції виконує солтис. Статут солецтва затверджується радою гміни і визначає організацію, ліквідацію та сферу діяльності. Подібні принципи застосовуються до селищ та районів, де представницьким органом є рада, чисельність депутатів якої визначається чисельністю депутатів ради гміни, але не перевищує 21 особу.

Формування допоміжних одиниць передбачає активну участь жителів території, які можуть пропонувати створення органу або висловлювати позицію щодо ініціативи органу місцевого самоврядування.

За останні роки діяльність солецтв, селищ та районів відзначається позитивними результатами, зокрема у утриманні об'єктів культурної та комунальної інфраструктури. Для фінансування діяльності застосовується практика самообкладання податками та інвестування коштів місцевого бюджету.

Як приклад успішної практики можна навести місто Краків (населення понад 770 тис. осіб), де у рамках єдиної гміни було сформовано 18 допоміжних дільниць як органів самоорганізації населення. Ці органи наділені правом здійснювати управління фінансами у межах бюджету громади, але функціональна уповноваженість залежить від домовленостей між органами самоорганізації та місцевого самоврядування [20; 58].

У Польщі закон «Про гмінне самоврядування» не регламентує способів формування органів самоорганізації населення та виборів їхніх представників або членів, тому застосування тієї чи іншої виборчої системи визначається для кожної конкретної гміни [60]. Внаслідок цього останнім часом у Республіці Польщі значно зросла конкуренція серед молодих громадян за участь у місцевому та регіональному управлінні. Органи самоорганізації населення залишаються добровільними та неформалізованими, мають можливість формувати допоміжні та субординовані структури, а їх функціонування здійснюється на основі передачі ресурсів від місцевих рад у межах бюджету громади. У Великій Британії самоорганізація населення має багатовікову історію, де благодійність, сусідська взаємодопомога та взаємопідтримка є

характерними рисами, близько чверті дорослого населення регулярно займається діяльністю на користь громади, економічна активність поєднує самозайнятість, некомерційні ініціативи,. Соціальна інфраструктура охоплює мікрорайони та міста, включає сусідські групи, громадські об'єднання, асоціації та ініціативи і спрямована на забезпечення безперебійного функціонування територіальних громад та їх взаємодії з адміністраціями, підприємствами, соціальними установами та бізнесом [31, С. 107]. Аналогами українських органів самоорганізації населення є centers for community development (community centres), які не мають окремого спеціального закону та особливого порядку формування або держреєстрації, функціонують як звичайні організації, проте виконують роль центрів розвитку місцевих спільнот [27]. У Великій Британії фінансування центрів розвитку місцевих співтовариств здійснюється за рахунок добровільних внесків та пожертвувань фізичних і юридичних осіб, при цьому законодавство надає податкові пільги для тих, хто надає фінансову допомогу, а волонтери, що працюють у центрах безкоштовно, таких пільг не отримують, також центри мають можливість вести господарську діяльність і використовувати всі дозволені способи залучення фінансових ресурсів для своїх потреб, крім того, вони можуть отримувати кошти з державного бюджету, хоча держава робить це досить рідко, надаючи перевагу стимулюванню населення та юридичних осіб до внесків і пожертв.

Позитивний досвід функціонування центрів розвитку місцевих співтовариств у Великій Британії як громадських об'єднань свідчить про можливість впровадження аналогічних змін в нормативно-правові акти України, що регулюють діяльність органів самоорганізації населення. Прикладом самоорганізації населення є проект на сході Антверпена, де міський рівень життя громадян є низьким, а соціально незахищені верстви населення залучені до диференційованих рекреаційних заходів і художньої творчості, а також до оплачуваних муніципалітетом соціальних робіт; проект, розроблений на базі місцевих груп населення, орієнтований на «покоління бідних», сприяє формуванню інтересу учасників до суспільно корисної діяльності, навчання на

тренінгах, створення власних організацій та активного відпочинку. У Великій Британії у 2010-х роках почала функціонувати урядова програма «Grassroots Grants», через яку надаються бюджетні кошти на підтримку організацій та ініціатив, що розв'язують проблеми місцевих спільнот, що сприяє поширенню практики делегування органами влади вирішення певних соціальних проблем неурядовим організаціям та фінансування їхньої діяльності [68].

Наступним європейським прикладом самоорганізації населення є досвід Франції, де з 2002 року законом «Про місцеву демократію» встановлюється обов'язковість формування районних рад – муніципальних форумів за участю місцевих мешканців, які виконують консультативні та дорадчі функції при органах місцевого самоврядування; ці органи не мають чітко визначених повноважень щодо впровадження рішень, проте місцеві депутати можуть звертатися до них за консультаціями, а у деяких муніципалітетах районні ради мають невеликий дискреційний бюджет («enveloppe budgétaire»). Яскравим прикладом є місто Гренобль, де створено шість районних громадських рад, що дозволяють громадянам висловлювати думку щодо муніципальних проектів та пріоритетних напрямків розвитку міста; муніципалітет демонструє високий інтерес до цієї форми участі, що дозволяє місцевим органам влади краще враховувати потреби жителів. Муніципальні збори Гренобля імплементували хартію, яка регламентує взаємовідносини органів місцевого самоврядування з районними радами; шість рад визначили три головні цілі: сприяти зміцненню зв'язків між жителями через організацію спільних заходів, надавати жителям можливість брати активну участь у проектах на рівні міста та району, формувати умови для висловлювання думки жителями щодо стратегічних напрямків розвитку міста. Мер та муніципальні збори можуть звертатися до рад для отримання ідей або проведення опитувань щодо суспільно важливих питань. Районні ради фінансуються з місцевого бюджету, кожна отримує близько 11 тисяч євро на рік, проводить засідання не рідше одного разу на три місяці, представляючи населенню проекти органів місцевого самоврядування або районної ради; прикладом ефективною участі ради є проект будівництва «Скейт-

парку на набережній Грааля», затверджений муніципальною радою з виділенням 80 тисяч євро [61]. Французький досвід є цікавим, оскільки історично централізована країна з сильним державним наглядом за місцевим самоврядуванням демонструє практичне застосування демократичних засобів муніципального управління, що робить районні ради позитивним прикладом інституту демократії участі на муніципальному рівні, діяльність якого регулюється загальнонаціональним законом.

Досвід аналізованих країн щодо реалізації основних засад інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах свідчить про наявність певних проблем децентралізації управлінських заходів та підкреслює, що у високо розвинутих країнах пріоритетними є положення, за якими органи самоорганізації населення, створені на конкретній території, зацікавлені у максимально ефективному, раціональному та об'єктивному розпорядженні наявними ресурсами для вирішення місцевих проблем, тому вони активно налагоджують тісну співпрацю з органами місцевого самоврядування та створюють дієві механізми фінансового забезпечення досягнення поставлених цілей; окремо варто виділити позитивні тенденції підвищення ефективності діяльності органів самоорганізації населення у територіальних громадах країн світу, що допускають можливість формування і функціонування фінансових механізмів, таких як фонди розвитку громади або фонди розвитку органу самоорганізації населення, практика яких є достатньо обґрунтованою і можливою для застосування в Україні, оскільки запровадження системи спеціальних фондів розвитку органів самоорганізації населення та розроблення механізму їх створення, фінансування і функціонування дозволить залучати грантові програми розвитку територіальної громади та окремих її територій, сприятиме участі громади у співфінансуванні реалізації проектів, а основною перевагою існування таких фондів є швидкість залучення фінансових ресурсів і можливість реалізовувати проекти без очікування коштів із галузевих та місцевих бюджетів, процедура отримання яких є тривалою і проблематичною, а в умовах хронічного недофінансування бюджетів ще й посилюється дефіцитом

запланованих грошових коштів; аналіз зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення показує, що саме ця форма соціальної демократії дозволяє населенню самостійно підвищувати рівень соціально-економічного розвитку громади, сприяти покращенню рівня розвитку суспільства та підвищенню свідомості жителів громад, тому, враховуючи складну соціально-економічну ситуацію в регіонах України та наявність диференційованих суперечливих підходів і стратегій розвитку територіальних громад, інститут самоорганізації населення в Україні потребує дослідження та застосування кращого зарубіжного досвіду.

РОЗДІЛ 2.

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Система місцевого самоврядування охоплює різні елементи, серед яких територіальні громади, сільські, селищні та міські ради, виконавчі органи цих рад, районні та обласні ради, а також органи самоорганізації населення. У наукових джерелах відсутнє єдине визначення цієї системи, її сутність розглядається по-різному залежно від підходу та контексту. Разом із тим, аналіз чинного законодавства України свідчить, що воно достатньо комплексно регулює організаційно-правові засади місцевого самоврядування, при цьому частково враховуються принципи та норми європейського права, що створює основу для гармонізації національної системи управління з міжнародними стандартами. Організаційно-правовий механізм функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах формується насамперед через систему нормативно-правових актів, які визначають порядок їх діяльності та правовий статус. В Україні наразі розроблено та застосовується низка законодавчих документів, що регламентують процес інституалізації таких органів і забезпечують правові основи їхньої діяльності. Міжнародна нормативно-правова база, що регулює діяльність органів самоорганізації населення, включає документи та стандарти, які встановлюють загальні принципи місцевого самоврядування, участі громадян у прийнятті рішень і делегування повноважень від центральних органів влади до локальних структур. До таких документів належать Європейська хартія місцевого самоврядування, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо участі громадян у публічному житті, а також інші міжнародні акти, які визначають стандарти демократичного управління на місцевому рівні та підтримку механізмів

територіальної самоорганізації населення. Загальна декларація прав людини (Генеральна Асамблея ООН) [14], Всесвітня декларація місцевого самоврядування [7], Європейська Хартія місцевого самоврядування [12], Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади [149], Рекомендація Ради Європи 48 (1998) «Про місцеву та регіональну демократію в Україні» [45]. Міжнародна нормативно-правова база, що регулює діяльність органів самоорганізації населення, охоплює документи та стандарти, які закладають основні принципи місцевого самоврядування, сприяють участі громадян у процесі прийняття рішень та передають повноваження від центральних органів влади до місцевих структур. До цієї бази належать Європейська хартія місцевого самоврядування, рекомендації Комітету міністрів Ради Європи щодо активної участі громадян у публічному житті, а також інші міжнародні акти, що встановлюють стандарти демократичного управління на місцевому рівні та підтримку форм територіальної самоорганізації населення.

Національна нормативно-правова база, яка регулює діяльність органів самоорганізації населення в Україні, включає ключові документи, що встановлюють принципи місцевого самоврядування, порядок об'єднання громад та забезпечення участі громадян у прийнятті рішень. До них належать Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [49], Цивільний кодекс України [55], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [142], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [130], Закон України «Про органи самоорганізації населення» [147], Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [42], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [36], Закон України «Про об'єднання громадян» [41], Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [33], а також Постанова Верховної Ради України «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні» [38] та інші нормативні акти, що визначають організаційно-правові засади функціонування органів самоорганізації населення.

Нормативно-правова база в органах місцевого самоврядування, яка регулює систему управління органами самоорганізації населення, включає рішення міських рад, такі як «Про затвердження міської цільової програми Сприяння розвитку громадянського суспільства», «Про міський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування», «Про затвердження Положення про здійснення органами самоорганізації населення контролю за якістю проведення ремонтів у житлових будинках, переданих до сфери управління районних в місті державних адміністрацій», «Про Статут територіальної громади», «Про органи самоорганізації населення», а також розпорядження міських державних адміністрацій, зокрема «Про затвердження Положення про порядок легалізації органів самоорганізації населення», і Статут територіальної громади з урахуванням положень Положення про порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради та інших локальних актів, що регламентують діяльність органів самоорганізації населення. Стратегічні пріоритети та напрями регулювання управління органами самоорганізації населення визначаються Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр. [47], яка окреслює основні напрямки розвитку місцевої демократії та підвищення ефективності функціонування органів самоорганізації населення.

Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні – це нормативно-правовий документ, який визначає основні напрями реформування системи місцевого самоврядування, підвищення ефективності управління на місцевому рівні, оптимізацію територіальної організації влади та створення умов для активної участі громадян у місцевих справах. Документ окреслює стратегічні пріоритети децентралізації, розвиток органів самоорганізації населення, вдосконалення взаємодії між органами влади та територіальними громадами.

Органи самоорганізації населення є ключовими складовими місцевої демократії та виступають як представницькі утворення, що формуються жителями сіл, селищ, міст або їхніх частин для вирішення питань місцевого

значення. Їх діяльність регулюється Законом України «Про органи самоорганізації населення». Ці органи забезпечують реалізацію інтересів і потреб мешканців громади, сприяють донесенню їхніх проблем до органів влади та беруть участь у їхньому розв'язанні.

Нормативно-правова база передбачає право мешканців відповідної території обирати та бути обраними до органів самоорганізації населення відповідно до статті 6 Закону України «Про органи самоорганізації населення».

Головні повноваження органів самоорганізації населення передбачають представництво інтересів мешканців будинку, вулиці, мікрорайону, села, селища або міста у місцевих органах влади разом із депутатами, забезпечення дотримання Конституції та нормативно-правових актів України, впровадження рішень місцевих органів влади та рішень місцевих референдумів, внесення пропозицій до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку територіальних громад та місцевих бюджетів, організацію на добровільних засадах участі населення у заходах з благоустрою, озеленення, охорони навколишнього середовища, а також охорони пам'яток історії та культури, ліквідації наслідків стихійних лих, будівництва і ремонту комунальних об'єктів та мереж. Вони здійснюють контроль за якістю житлово-комунальних послуг і проведених ремонтних робіт, надають допомогу навчальним закладам та закладам культури у культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та виховній діяльності, організують підтримку для літніх людей, інвалідів, малозабезпечених і багатодітних сімей, сприяють протипожежній безпеці та громадському порядку, розглядають звернення громадян, інформують населення про свою діяльність та організують обговорення важливих рішень, підтримують депутатів у роботі з виборцями, ведуть облік жителів за віком, місцем роботи чи навчання, а також сприяють збереженню культурної спадщини та традицій.

Згідно з ч. 3 п. 1 ст. 14 Закону України «Про органи самоорганізації населення», органам ОСН можуть надаватися повноваження щодо внесення пропозицій до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного

розвитку територіальних громад та місцевих бюджетів. Відповідно до ч. 6 п. 1 ст. 14 цього закону, вони можуть контролювати якість надання житлово-комунальних послуг і ремонтних робіт у жилих будинках на території своєї діяльності. Ч. 3 ст. 27 передбачає право членів ОСН брати участь у засіданнях місцевих рад та їх виконавчих органів із дорадчим голосом щодо питань, ініційованих органами самоорганізації населення.

Водночас у Законі України «Про органи самоорганізації населення» не визначено чіткий механізм реалізації контролю за якістю житлово-комунальних послуг і ремонтних робіт. Надання права дорадчого голосу не забезпечує органам ОСН ефективного впливу на місцеві органи влади у питаннях, що стосуються інтересів і проблем громади, зокрема у сфері житлово-комунальних послуг. Особливу роль у цій системі відіграє громадський контроль, який виступає ключовим інструментом демократизації та розвитку громадянського суспільства в Україні [2]. Закон України «Про органи самоорганізації населення» сьогодні не відповідає актуальним вимогам децентралізації та ефективного залучення громадян до розв'язання місцевих проблем, що, у свою чергу, стримує розвиток муніципальної демократії та громадянського суспільства в цілому, включно з формуванням України як соціальної держави. Через це виникає очевидна потреба у прийнятті нового закону, який чітко визначав би статус, повноваження та механізми діяльності органів самоорганізації населення. Закон України «Про органи самоорганізації населення» у деяких своїх положеннях суперечить Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Цей закон не зміг належним чином врегулювати правовий статус органів самоорганізації населення та встановив надзвичайно складний порядок їх формування. Чинний Закон України «Про органи самоорганізації населення» не регулює включення до рішення ради про створення органу самоорганізації населення матеріально-фінансової складової його діяльності. У зв'язку з цим, внесення змін до закону є необхідним для забезпечення ефективного функціонування таких органів. Рішення ради про формування органу самоорганізації населення повинно обов'язково містити його

назву, основні напрями діяльності, повноваження та умови їх реалізації, визначення території дії та матеріально-фінансову основу. Також необхідно встановити відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за невиділення коштів, необхідних для реалізації повноважень органу самоорганізації населення. Додатково доцільно надати органам самоорганізації населення право брати участь у формуванні та виконанні місцевого бюджету через делегування окремих повноважень у сфері бюджетування та фінансового управління, забезпечення фінансової автономії та можливості реалізації рішень щодо фінансування проектів і програм. Крім того, можна розглянути створення спеціальних фондів для підтримки ініційованих органами самоорганізації населення проектів та програм, а також їх участь у процесі розподілу коштів місцевого бюджету на ці цілі. Оскільки якість надання соціальних послуг прямо знаходиться в залежності від активної діяльності ОСН, проте Закон України «Про соціальні послуги» не передбачає участі ОСН в координації роботи та контролю за наданням соціальних послуг. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне впровадити належні доповнення до законодавчих актів, які визначають роль та компетенцію органів самоорганізації населення в розвитку місцевого самоврядування та наданні соціальних послуг. Дані зміни сприятимуть асекурації результативнішого залучення жителів до управління територіальною громадою та покращення якості надання соціальних послуг [46]. Отже, необхідним є залучення представників органів самоорганізації населення та членів правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків до діяльності з перевірки відповідних стандартів в житлово-комунальній сфері на громадських засадах. ОСН повинні займатися підвищенням обізнаності громадян стосовно їх прав і можливостей захисту від неправомірних дій організацій, що надають послуги житлово-комунального господарства, а також дані органи зобов'язані здійснювати контроль якості наданих послуг та ремонтних робіт у житлових будинках і вносити пропозиції до проектів місцевих програм соціально-економічного розвитку тощо. У чинному Законі України «Про житлово-комунальні послуги» від 09 листопада 2017 року № 2189-VIII [37]

відсутні спеціальні положення щодо громадського контролю в цій сфері. У поєднанні з відсутністю Закону України «Про громадський контроль», це обмежує можливості громадськості впливати на органи публічної влади та унеможливує ефективний контроль за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення.

Як складова нормативно-правового забезпечення контролю за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення, особливу увагу в сучасній Україні заслуговує Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг» від 27 грудня 2018 р. [39]. Цей Порядок визначає механізм перевірки якості надання послуг з постачання теплової енергії та гарячої води, централізованого водопостачання та водовідведення, поводження з побутовими відходами, зокрема вивезення сміття, а також послуг з управління багатоквартирним будинком відповідно до умов договорів про їх надання. Метою Порядку є оцінка відповідності цих послуг основним вимогам щодо чисельності та якості, а також забезпечення надійності й безпеки їх надання. На даний час Кабінет Міністрів України затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки, у якій основною метою децентралізації визначено поступовий перехід від централізованої моделі управління до ефективного місцевого самоврядування, підвищення спроможності громад та формування дієвої системи територіальної організації влади з повною імплементацією положень Європейської хартії місцевого самоврядування [9].

Верховна Рада України затвердила План законодавчого забезпечення реформ, що висвітлює питання децентралізації та модернізації місцевого самоврядування. Для ефективного вирішення проблем на рівні територіальних громад необхідне об'єднання зусиль громад і забезпечення їх належним фінансуванням, що стало підґрунтям ухвалення законів «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про співробітництво територіальних

громад». Хоч Конституція України гарантує право громад об'єднуватися та створювати органи самоврядування, механізм реалізації цього права раніше не був належним чином законодавчо врегульований [49].

Ключову роль у розвитку громад відіграє також Закон України «Про засади державної регіональної політики», який визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні принципи регіональної політики як частини внутрішньої державної політики. Наприкінці 2015 року було ухвалено низку законодавчих актів щодо передачі повноважень від органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування, що сприяє посиленню їх функціональної і фінансової спроможності. Зокрема, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» наділив місцеві органи самоврядування додатковими правами щодо створення центрів надання адміністративних послуг, ведення реєстру територіальної громади, надання даних з Державного земельного кадастру, реєстрації місця проживання громадян та виконання інших адміністративних функцій.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» вирішує проблему громад, які не увійшли до жодної сусідньої об'єднаної територіальної громади. Відповідно до положень цього закону, такі громади отримують можливість приєднуватися до вже створених об'єднаних територіальних громад [34].

21 березня 2023 року Комітет ВРУ з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування провів круглий стіл з присвяченої темі «Органи самоорганізації населення: стан законодавчого забезпечення та перспективи його вдосконалення», на якому було обговорено проект урядового закону №6319 «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» стосовно удосконалення порядку організації, діяльності та ліквідації органу самоорганізації населення». Незважаючи на те, що Верховна Рада та Кабінет Міністрів України

імплементували значну кількість нормативно-правових актів для реалізації децентралізації влади, і досі існують питання, пов'язані з діяльністю територіальних громад, що потребують законодавчого врегулювання. Розроблення законодавчих актів, передбачених планом заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України [10], відкриває перспективу прискорення завершення реформи децентралізації.

На сучасному етапі активно декларується реформа децентралізації, де основні функції органів державної влади та місцевого самоврядування полягають у створенні сприятливих умов для безпосередньої участі громадян у процесах місцевого самоврядування, як це закріплено Конституцією України. Крім того, влада має не втручатися у спроби громадян самоорганізовуватися, а навпаки — надавати підтримку методологічно та практично, враховуючи виклики сучасності щодо децентралізації та реформування органів влади відповідно до Конституції та чинного законодавства.

Правове регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в Україні здійснюється на основі положень національного законодавства та ратифікованих міжнародних документів. Водночас низка нормативно-правових актів потребує доопрацювання через наявність колізій.

Самоорганізація населення виступає ключовою передумовою розвитку громадянського суспільства в Україні. Органи самоорганізації населення — будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів та районів у містах, селах і селищах — спрямовані на захист інтересів мешканців та здійснення контролю за якістю житлово-комунальних послуг. Такий контроль є важливим структурним елементом забезпечення конституційного права кожного на належний рівень життя. Відтак підтримка процесів самоорганізації населення та діяльності органів самоорганізації є критичною для розвитку місцевого самоврядування та підвищення якості життя у територіальних громадах.

2.2. Негативні тенденції в процесі утворення органів самоорганізації населення та шляхи їх подолання

Попри певні позитивні зрушення, що відбуваються в розвитку громадянського суспільства України, слід констатувати, що наявний потенціал взаємодії між державними інституціями та органами самоорганізації населення реалізується лише частково. Це обмежує можливості ефективного впровадження суспільно значущих трансформацій та результативного державного управління, зокрема щодо розв'язання політичних, соціально-економічних і гуманітарних проблем. Унаслідок існування штучних перепон, що ускладнюють як функціонування, так і процес формування органів самоорганізації населення, а також через недосконалість чинної нормативно-правової бази, виникають істотні труднощі щодо розгляду та врахування органами державної влади й органами місцевого самоврядування пропозицій, які надходять від громадського сектору.

Поступове створення державою сприятливих умов для діяльності органів самоорганізації населення в межах територіальних громад перетворюється на один із ключових стратегічних напрямів реформування системи місцевого самоврядування. Це також відповідає основним засадам державної політики щодо стимулювання розвитку громадянського суспільства. Органи самоорганізації населення здатні забезпечити реальні механізми посилення місцевої демократії та водночас частково розвантажити органи місцевого самоврядування від вирішення низки питань локального характеру, оскільки уповноважені ухвалювати рішення організаційно-розпорядчого змісту.

Разом із тим необхідно враховувати, що органи самоорганізації населення в територіальних громадах мають низку відмінних рис порівняно з органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Їхній правовий статус свідчить про те, що вони не належать до системи органів влади, хоча можуть отримувати від місцевих рад окремі делеговані повноваження. З іншого боку, створення й легалізація діяльності таких органів потребує дозвільних процедур з

боку органів місцевого самоврядування, що фактично не дає змоги розглядати їх як класичні громадські організації [21].

Беручи до уваги зазначене, можна виокремити низку специфічних характеристик органів самоорганізації населення в територіальних громадах:

1. похідний, залежний від органів місцевого самоврядування характер їхнього утворення та функціонування;
2. локальний, територіально обмежений масштаб діяльності;
3. відсутність єдиної уніфікованої та чітко вибудованої ієрархічної структури.

Такий статус органів самоорганізації населення створює умови для активної участі громадян у розв'язанні важливих локальних проблем, а також надає можливість органам місцевого самоврядування передавати частину своїх функцій на рівень, де питання можуть бути ефективно вирішені самими мешканцями [4].

Попри це, у практичній площині нерідко виникають складнощі, пов'язані з узгодженням повноважень і визначенням зон відповідальності різних типів органів самоорганізації населення, що функціонують на одній території. За таких умов постає потреба у формуванні чіткої ієрархії органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Цю пропозицію ми цілковито підтримуємо й відображаємо у власному дослідженні. Доцільним видається встановлення моделі, у межах якої будинкові, вуличні та квартальні комітети підпорядковуються комітету мікрорайону, одночасно зберігаючи власне представництво та автономність на локальному рівні.

Ураховуючи зазначені передумови, постає потреба у ґрунтовному висвітленні базових чинників, що перешкоджають становленню органів самоорганізації населення в межах територіальних громад, спираючись на різні аспекти цього процесу в Україні. І відповідно постає необхідність в обґрунтуванні шляхів подолання наявних складнощів.

1. Низькі показники громадської залученості

Підвищення ефективності самоорганізації населення вимагає ширшого кола заходів, спрямованих як на посилення державної підтримки, так і на формування активного громадського середовища. Одним із першочергових завдань є створення дієвих законодавчих інструментів, здатних забезпечити сприятливі умови для розвитку ОСН, а також удосконалення нормативної бази щодо процедур їхнього створення, легалізації та визначення територіальної сфери повноважень. Важливим є і закріплення ролі ОСН як інструмента партисипативної демократії, зокрема в контексті їхньої взаємодії зі старостатами.

Паралельно слід активізувати створення органів самоорганізації населення в укрупнених громадах, особливо тих, де утворені старостинські округи з частково делегованими повноваженнями місцевої влади. Важливим напрямом також має стати поглиблення комунікації між громадськістю та владою в питаннях місцевого розвитку.

1.1. Розширення інформування та популяризації діяльності органів самоорганізації населення

Щоб усунути проблему низької поінформованості, потрібні системні інформаційні кампанії та освітні заходи, які б пояснювали сутність, завдання і практичну цінність ОСН. Використання різноманітних комунікаційних каналів — соціальних мереж, локальних ЗМІ, інформаційних оголошень, інтерактивних платформ — дасть змогу охопити ширші групи населення та сформувати розуміння ролі ОСН у житті громади [16].

1. 2. Створення сприятливих умов для активної участі громадян

Формування реального залучення громадян передбачає відкритість процедур ухвалення рішень та забезпечення прозорості діяльності ОСН. Публікація рішень, проектів та планів, а також залучення мешканців до роботи комітетів та робочих груп сприятиме тому, що громадяни братимуть участь у практичному впровадженні ініціатив і відчуватимуть свою причетність до розвитку громади.

1. 3. Мотиваційні інструменти та підтримка громадської активності

Важливо формувати стимули для участі жителів у діяльності ОСН. До таких інструментів належить публічне визнання активних учасників, нагородження, залучення громадських діячів, лідерів думок та інших авторитетних осіб, які можуть демонструвати позитивні приклади й мотивувати громадян до участі у спільних проектах.

1.4. Заходи для подолання обмеженого доступу до інформації та низького рівня обізнаності громади

Для забезпечення належного інформаційного супроводу діяльності ОСН доцільно розробити сучасні веб-ресурси, на яких мешканці громади зможуть отримувати актуальні відомості, ставити запитання та отримувати консультації. Проведення громадських консультацій, відкритих зустрічей та обговорень дасть можливість забезпечити двосторонній діалог і сприятиме підвищенню залученості населення.

Розширення інформування також можна досягти шляхом поширення інформаційних бюлетенів, організації публічних слухань, дискусійних панелей, навчальних заходів для громадських організацій і локальних активістів. Крім того, важливим кроком має стати створення в кожній громаді інформаційно-просвітницького центру. Такі центри можуть значно підвищити рівень підготовки місцевих кадрів, посилити компетентність активістів і сприяти загальному соціально-економічному розвитку території.

1.5. Пасивність громадян у створенні та діяльності ОСН

Однією з найскладніших проблем є незацікавленість мешканців у формуванні та підтримці роботи ОСН. Це зумовлено фрагментарною інформованістю про призначення таких органів, їхню управлінську роль і потенціал впливу на локальний розвиток. Громадяни здебільшого не усвідомлюють можливостей реальної участі у вирішенні локальних питань, що призводить до нерівномірного поширення ОСН у різних територіальних громадах.

1.6 Інформаційна ізольованість та брак громадянської свідомості

На заваді активній участі громади стоїть недосконала система комунікації, яка не забезпечує ефективного інформування населення про діяльність ОСН. Низький рівень правової обізнаності мешканців та відсутність чіткого розуміння своїх громадянських прав обмежують готовність населення долучатися до процесів публічного управління й впливати на механізми прийняття рішень.

2. Неєфективність комунікаційних процесів та слабкість публічного діалогу. Нами запропоновано такі заходи для подолання проблеми недостатнього діалогу та комунікації між громадою, органами влади та ОСН.

2.1. Формування каналів обміну інформацією та комунікаційних платформ

Для забезпечення ефективного обміну інформацією між органами самоорганізації населення, місцевою владою та мешканцями необхідно створити системні механізми комунікації. До таких заходів належать регулярні зустрічі, консультації, громадські слухання, а також організація форумів і електронних платформ, на яких можна обговорювати актуальні питання та висловлювати пропозиції. Важливим є також забезпечення відкритого доступу громадян до інформації про діяльність ОСН і місцевих органів влади, а також створення умов для отримання відповідей на запити та звернення

2.2. Забезпечення участі громадян у прийнятті рішень та розвитку конструктивного діалогу

Для стимулювання активної участі населення у процесах ухвалення рішень необхідно розробити та впровадити прозорі процедури залучення громадян, включно з громадськими консультаціями, опитуваннями, голосуваннями або місцевими референдумами. Створення сприятливого середовища для публічних обговорень та дискусій, модерованих форумів і слухань сприятиме конструктивному діалогу. Одночасно слід підтримувати ініціативи громадськості та активізувати залучення мешканців до висловлення власних думок, ідей та пропозицій, що дозволить підвищити ефективність співпраці ОСН з територіальною громадою та органами влади [23].

3. Нестача інституційної підтримки та ресурсного забезпечення

3.1. Фінансування та ресурсне забезпечення

Необхідно гарантувати стабільне та достатнє фінансування ОСН через державний і місцевий бюджети, забезпечивши довгострокове планування та розробку фінансових стратегій. Важливо встановити прозорі процедури управління фінансами та звітності для підвищення ефективності використання ресурсів. Доцільним є створення Національного фонду розвитку громадянського суспільства для додаткової підтримки ОСН та фінансування локальних проектів.

3.2. Доступ до ресурсів та підтримка громадських ініціатив

Для розвитку громадських проектів необхідно:

- створити інформаційні портали про гранти, субсидії та інші ресурси;
- залучати партнерів із приватного сектору, громадських організацій та міжнародних фондів;
- впроваджувати цифрові технології та забезпечити до них доступ;
- навчати членів ОСН ефективному використанню цифрових інструментів;
- організувати консультації та відкриті обговорення за участю громадських організацій;
- підтримувати громадські ініціативи через консультації, інформаційну та фінансову допомогу;
- створювати сприятливе законодавче та організаційне середовище для розвитку ОСН та проектів громади.

Такий підхід дозволить підвищити ефективність діяльності органів самоорганізації населення та стимулювати активну участь громадян у житті територіальних громад.

4. Заходи щодо підвищення прозорості та відкритості ОСН

4.1. Доступ громадян до інформації

- створити ефективні канали поширення інформації про рішення, проекти та зміни ОСН через веб-портали, електронні розсилки, соцмережі та відкриті джерела.
- забезпечити публікацію документів, звітів та інших матеріалів для вільного доступу громадян.

- проводити інформаційні кампанії та навчальні заходи щодо використання публічної інформації для активної участі у роботі ОСН.

4.2. Прозорість діяльності

- організувати відкриті засідання та звіти про діяльність ОСН, що дає громадянам змогу ознайомитися з процесами прийняття рішень.

- впровадити механізми залучення громади до контролю та оцінки діяльності ОСН через слухання, обговорення та опитування.

- забезпечити прозорі конкурсні процедури для проектів та ініціатив, з чіткими критеріями відбору та оцінки.

- створити платформи для діалогу між ОСН, владою та громадою, стимулюючи відкритість та активну участь громадян

5. Заходи щодо подолання культурних та соціальних бар'єрів

5.1. Розвиток громадського самоврядування

- поводити інформаційно-освітні кампанії для підвищення свідомості громадян про права, обов'язки та можливості участі в ОСН.

- забезпечити доступ до навчальних ресурсів та програм для розвитку навичок участі у прийнятті рішень.

- підтримувати створення громадських організацій і ініціатив для активізації самоврядування.

5.2. Подолання недовіри та культурних бар'єрів

- залучати представників різних соціальних і культурних груп до роботи ОСН для формування репрезентативного середовища.

- проводити діалог і обмін досвідом між громадою, владою та ОСН через слухання, круглі столи та спільні проекти.

- розповсюджувати позитивні приклади успішних проектів ОСН для підвищення довіри та переконання громади у користі самоорганізації.

6. Заходи щодо посилення юридичної підтримки та подолання регулятивних перешкод ОСН.

6.1. Підвищення юридичної експертизи

- створити центри юридичної підтримки та консультування для ОСН, включно з безоплатною правовою допомогою.

- залучати експертів та організації для проведення тренінгів і семінарів із правових питань.

- використовувати волонтерів та громадські організації для надання юридичної підтримки.

- проводити навчальні курси для членів ОСН щодо правових аспектів їхньої діяльності.

6.2. Вдосконалення нормативно-правового регулювання

- розробити та оновити законодавство щодо діяльності ОСН з урахуванням їхніх потреб та специфіки.

- уникнути суперечностей і колізій у законодавстві шляхом внесення змін і залучення експертів та громадськості.

- визначити чіткі правові норми та механізми контролю за діяльністю ОСН.

- прийняти спеціальний закон про ОСН, що регламентує їхні повноваження, відповідальність та процедури контролю.

- створити органи контролю та регламентовані механізми звернення громадян до них.

6.3. Подолання бюрократичних перешкод

- спрощувати процедури реєстрації, перереєстрації та припинення повноважень ОСН, впроваджуючи онлайн-сервіси.

- забезпечити підтримку держави через програми, гранти та інші механізми фінансування.

6.4. Усунення геополітичних та конфліктних обмежень

- відновити інфраструктуру та комунікаційні мережі на постраждалих територіях.

- уточнити правовий статус та компетенції ОСН у територіях, змінених через внутрішнє переселення населення.

- залучати державні та міжнародні організації для підтримки діяльності ОСН у складних регіонах.
- гарантувати незалежність ОСН від політичного тиску та забезпечити прозорість взаємодії з владою.
- встановити механізми ефективної співпраці ОСН із органами влади для спільного вирішення проблем територіальних громад [8].

Зміцнення інституційної ролі ОСН має бути спрямоване на розширення можливостей громадян у вирішенні важливих питань розвитку територій. Загострення описаних проблем часто породжує підвищену протестну активність, яка, своєю чергою, стає показником ефективності або неефективності місцевої влади. Масштаби протестів дозволяють оцінити ступінь упорядкованості системи управління на локальному рівні та рівень формалізації взаємовідносин між громадою й владою [29, С. 39-47.]

2. 3. Підтримка розвитку органів самоорганізації населення в громадах

Створення сприятливих умов для діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є важливою складовою реформування системи місцевого самоврядування та реалізації державної політики, спрямованої на розвиток громадянського суспільства. Успіх цього процесу значною мірою залежить від ефективності програм місцевих органів влади, спрямованих на зміцнення співпраці та координації з органами самоорганізації населення в громадах

Згідно з чинним законодавством, в Україні процес створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах включає шість етапів [6]. Він починається з ухвалення рішення про заснування органу (збори чи конференція) та формування ініціативної групи, яка представляє інтереси громади у відповідній раді.

Пропонується спростити процедуру створення органу самоорганізації населення, скоротивши її до трьох основних кроків:

1. Ухвалення рішення населенням про заснування органу самоорганізації, визначення його складу та затвердження Положення (збори або конференція №1).

2. Подання уповноваженими особами заяви про створення органу до ради разом із необхідним пакетом документів.

3. Розгляд ради та ухвалення рішення про надання дозволу на створення органу або відмову в цьому.

Іншим важливим напрямком інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах є чітке визначення їхніх повноважень та території діяльності з урахуванням нових адміністративно-територіальних змін. Рекомендується реалізовувати цей напрямок через можливість створення органів самоорганізації на різних рівнях територіальної громади:

1. Комітети села, селища чи міста (крім адміністративного центру громади) та районів у місті.

2. Вуличні та квартальні комітети.

3. Комітети мікрорайонів і житлових комплексів.

4. Будинкові комітети в межах багатоквартирного будинку або групи будинків, а також гуртожитки та їх об'єднання.

Законодавство встановлює окремі обмеження щодо створення комітету району в місті, якщо на відповідній території вже функціонує районна рада. Крім того, певні обмеження стосуються неможливості спільного охоплення однією територією діяльності органів самоорганізації населення одного рівня.

Удосконалення легалізації органів самоорганізації населення (ОСН) в територіальних громадах передбачає чітке розділення двох підходів: ОСН без статусу юридичної особи та ОСН із таким статусом.

Органи самоорганізації населення без юридичного статусу вважаються створеними та набувають відповідних прав і обов'язків одразу після того, як рада ухвалює рішення про їхнє утворення. Натомість ОСН зі статусом юридичної особи для набуття правоздатності повинні пройти державну реєстрацію згідно із

Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань».

Статус юридичної особи дає органам самоорганізації ключові переваги: можливість захищати права членів громади, реалізовувати делеговані повноваження, укладати угоди та брати участь у судових процесах. Також лише зареєстровані ОСН можуть отримувати фінансову підтримку та матеріальні ресурси від рад.

Водночас наразі в Україні відсутні чіткі правила щодо податкового статусу ОСН як юридичних осіб. Часто в практиці функціонують приклади об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), які реєструються як неприбуткові організації.

Фінансове забезпечення ОСН залишається проблемним. Зареєстровані органи повинні ставати платниками податків, навіть якщо кошти надходять із місцевого бюджету або формуються з добровільних внесків громадян та підприємств. Це створює серйозні труднощі для інституалізації ОСН та обмежує можливості для спільного фінансування їхньої діяльності.

Удосконалення умов для діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є надзвичайно актуальним завданням сьогодення. Досягнення цього можливе через внесення змін до законодавства щодо визначення ОСН як неприбуткової організації, що не має на меті отримання прибутку чи його розподілу серед членів, що дозволить користуватися пільговим оподаткуванням. Важливим є уточнення норм про делегування повноважень, акцентуючи на тому, що вони можуть передаватися виконавчими органами рад, а не радами загалом. Необхідно чітко визначити територію діяльності ОСН, включаючи прибудинкові території та житлові кооперативи, а також розширити їх фінансово-економічні права, надаючи можливість володіти майном і здійснювати господарську діяльність на користь власних потреб. Крім того, варто закріпити право участі ОСН у спільних проектах фінансування та впровадити спрощену звітність до місцевих рад. Ефективність реалізації цих заходів залежить від якості програм місцевої влади, спрямованих на покращення

взаємодії з ОСН, а застосування програмно-цільових методів дозволяє більш адекватно визначати пріоритети розвитку громад та шукати оптимальні шляхи вирішення соціально-економічних проблем [44].

На рисунку 2.1. показано широкий спектр напрямів підтримки органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Міські ради, як правило, не передбачають у своїх програмах розширення можливостей ОСН для реалізації нормотворчої діяльності у сферах містобудування, землевідведення та землекористування [3]. Відповідно до місцевих програм, функції органів самоорганізації населення не обмежуються лише вирішенням соціально-економічних проблем громад, оскільки міські ради надають їм також контрольні повноваження у сфері надання муніципальних послуг. Такі форми підтримки сприяють розвитку та зміцненню ОСН, підвищують ефективність їхньої роботи та стимулюють активну участь громадян у процесах прийняття рішень і розвитку громади.

Органи самоорганізації населення в територіальних громадах можуть створювати або підтримувати умови, сприятливі для економічного розвитку регіону. Для удосконалення організаційних механізмів діяльності ОСН у громадах доцільно: провести реформування структури органів самоорганізації населення та системи підпорядкування їхніх підрозділів, зокрема створити центральний комітет ОСН, до якого увійдуть будинкові, вуличні та квартальні комітети; розширити функції ОСН у таких напрямках:

- економічна – прогнозування економічного розвитку громади, участь у впровадженні управлінських рішень та плануванні розвитку території;
- інформаційна – налагодження зворотного зв'язку з громадянами, обговорення проектів рішень;
- безпека – юридичний супровід громадян і громадських організацій у захисті їхніх прав, підтримка громадського порядку;
- виробнича – задоволення матеріальних потреб мешканців, підвищення якості надання місцевих послуг;

– партнерство – налагодження взаємодії між роботодавцями, громадськими організаціями, жителями, органами місцевого самоврядування та державними структурами;

– адміністративна – управління персоналом ОСН, підготовка та підвищення кваліфікації кадрів;

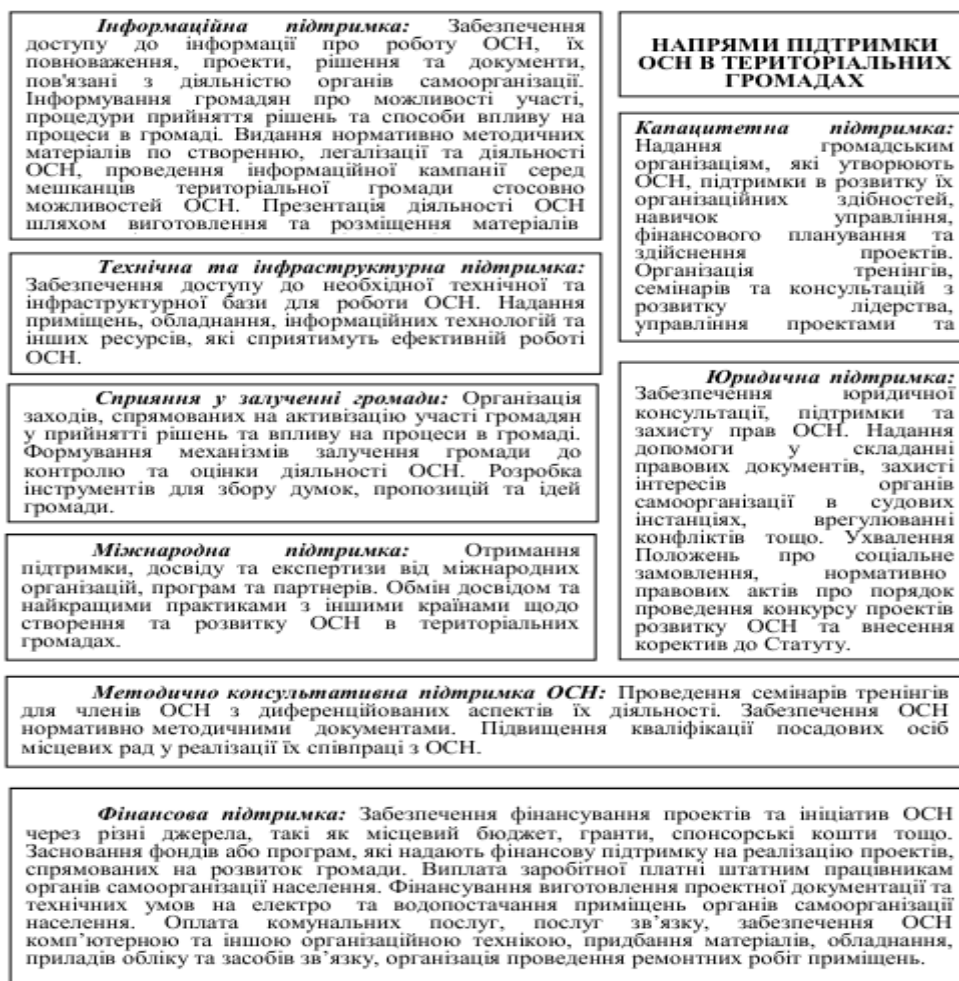

Рис. 2.1. Напрями підтримки органів самоорганізації населення в територіальних громадах

– соціальна – контроль і покращення якості місцевих послуг, соціальний захист населення, розвиток житлово-комунального господарства, створення ОСББ, благоустрій та санітарне утримання територій;

– інформаційно-роз'яснювальна – робота з населенням, посередництво у взаємовідносинах між громадою та органами влади.

– покращити систему інформування, створивши інформаційно-навчальний центр ОСН у громадах;

– удосконалити кадровий склад органів самоорганізації населення через загальні навчальні курси та тренінги для керівників, стажування у відділах і управліннях міських рад та адміністрацій, а також формування резерву керівників ОСН у територіальних громадах.

В Україні існують приклади ефективного створення та функціонування органів самоорганізації населення в межах територіальних громад. Початок децентралізаційних процесів у 2014 році, що супроводжувався передачею значної частки повноважень та фінансових ресурсів місцевим громадам, сприяв активізації громадянської участі та формуванню ОСН, які стали важливими інструментами прийняття рішень і реалізації локальних проектів.

У ряді громад запроваджено механізми підтримки місцевих ініціатив, що дають можливість громадянам висувати власні проекти та брати участь у їх реалізації. Це підвищує рівень залученості населення, забезпечує доступ до ресурсів і експертної підтримки, а також зміцнює взаємодію органів самоорганізації населення з громадою.

Форма інституалізації ОСН у територіальних громадах може варіюватися, залежно від специфіки місцевих умов та потреб населення. Це зокрема можуть бути такі форми. громадські організації, молодіжні ради, благодійні фонди та інші неурядові організації, відіграють важливу роль у розвитку територіальних громад та забезпеченні соціальних потреб жителів територіальних громад.

Правова регламентація повноважень органів самоорганізації населення (ОСН) у територіальних громадах потребує суттєвого вдосконалення. Сьогодні законодавці, які планують зміни у законодавстві, орієнтуються здебільшого на форму легалізації ОСН, а не на розмір мікрोगромади та її конкретні потреби. Хоча органи самоорганізації населення, що зареєстровані як юридичні особи, зазвичай краще демонструють ознаки організаційної спроможності, слід враховувати, що проблеми та питання, актуальні для мешканців одного будинку, можуть відрізнятися від інтересів мешканців села.

Можливі заходи для правового забезпечення діяльності ОСН включають:

- внесення змін до Конституції України для надання територіальним громадам можливості реалізовувати місцеве самоврядування не лише через місцеві ради, а й через органи самоорганізації населення;

- уникнення дублювання повноважень між місцевими радами та ОСН через перегляд системи місцевого самоврядування, правового регулювання організації та діяльності, а також визначення правового статусу та відповідальності органів і посадових осіб місцевої влади;

- розроблення механізму, що забезпечить співіснування двох владних інституцій на одній території, хоча на практиці цей процес може бути складним через негативний досвід співпраці представницьких органів місцевого самоврядування та ОСН у багатьох громадах;

- зміни дозвільного характеру створення ОСН та встановлення відносин підпорядкованості між органами самоорганізації населення і місцевими радами.

Перспективним підходом є визначення переліку власних повноважень ОСН і місцевих рад на локальному рівні або закріплення їх на законодавчому рівні з урахуванням сфер діяльності, які найкраще відповідають інтересам конкретної територіальної громади. Водночас важливо забезпечити рівні для всіх ОСН права щодо представництва та захисту інтересів громадян на місцевому рівні, а також надати можливість звертатися до місцевих рад із власними пропозиціями щодо питань, що стосуються інтересів локальної спільноти.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

1. Проведений аналіз їх понятійного апарату дозволяє стверджувати, що в Україні чинне законодавство передбачає процедуру створення та функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах як представницького органу, діяльність якого спрямована на вирішення проблем місцевого значення. З метою регламентації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні прийнято низку вагомих законодавчих актів, однак, проведений аналіз їх інституційно-правової спроможності дозволяє виявити істотні нормативні прогалини, нечіткості та неоднозначності практичної реалізації в умовах сьогодення, що становить значні перешкоди для існування органів самоорганізації населення в територіальних громадах та виконання ними функцій в інтересах громадськості. В процесі проведеного дослідження виявлено, що до органів самоорганізації населення в територіальних громадах відносяться будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети, які здійснюють власну діяльність із дотриманням принципів законності, територіальності, гласності, добровільності, виборності, підзвітності, підконтрольності та відповідальності, а також фінансової та організаційної самостійності.

2. Вивчено міжнародний досвід функціонування органів самоорганізації населення та його застосування в Україні. Аналіз наукових підходів до моделювання організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах показав, що сьогодні існує чотири основні типи моделей: англосаксонська, континентальна (французька), німецька (змішана) та іберійська, кожна з яких має власні характерні риси. Дослідження стану організації ОСН в Україні демонструє впровадження своєрідної «універсальної» моделі, яка, однак, не враховує повною мірою специфіку розвитку окремих регіонів і територіальних громад, що породжує певні проблеми в практичній діяльності. У парламентських демократіях характерною є значна роль органів

місцевого самоврядування у формуванні правової основи взаємин між державою та адміністративно-територіальними одиницями. Так, у Великій Британії функціонують центри розвитку місцевих співтовариств, у Франції – муніципальні районні ради, а в Польщі – «допоміжні органи», що діють на рівні сільських округів, районів і селищ. Досвід Великої Британії, де центри розвитку місцевих спільнот виступають як громадські об'єднання, свідчить про перспективність запровадження аналогічних механізмів у нормативно-правових актах України щодо функціонування ОСН. На підставі порівняльного аналізу зарубіжної практики встановлено, що органи самоорганізації населення сприяють реалізації принципів соціальної демократії, дозволяючи громадянам безпосередньо впливати на соціально-економічний розвиток своїх громад, підвищуючи рівень участі населення та свідомість мешканців.

3. Правове регулювання діяльності органів місцевого самоврядування здійснюється на основі положень національного законодавства та міжнародних документів, ратифікованих Україною. Аналіз чинного законодавства України свідчить, що воно достатньо комплексно регулює організаційно-правові засади місцевого самоврядування, при цьому враховуються принципи та норми європейського права, що створює основу для гармонізації національної системи управління з міжнародними стандартами. Національна нормативно-правова база, яка регулює діяльність органів самоорганізації населення в Україні, включає ключові документи, що встановлюють принципи місцевого самоврядування, порядок об'єднання громад та забезпечення участі громадян у прийнятті рішень. До них належать Конституція України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», Закон України «Про органи самоорганізації населення», Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 рр.

4. Виявлено негативні тенденції у процесі утворення органів самоорганізації населення та розроблено можливі варіанти для їх мінімізації. Отже, для ефективного створення та функціонування органів самоорганізації

населення необхідно забезпечити їх захист від можливих зловживань з боку органів місцевої влади, а також законодавчо врегулювати процедурні питання припинення або перереєстрації їх діяльності. Важливо чітко закріпити на законодавчому рівні права та обов'язки таких органів, визначити їх підзвітність, підконтрольність та відповідальність перед відповідними радами та мешканцями територіальних громад. Крім того, сьогодні особливо актуальною є потреба у законодавчому узгодженні діяльності органів самоорганізації населення з роботою новостворених старостатів, оскільки наразі на місцевому рівні існує низький рівень нормативного врегулювання їх взаємодії. Ухвалення таких заходів сприятиме більш структурованій, прозорій та ефективній роботі органів самоорганізації населення, а також забезпечить гармонізацію їх діяльності з іншими місцевими інституціями.

5. Розроблено рекомендації щодо підтримки та вдосконалення розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Для реалізації перспективних напрямів підтримки діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах необхідно розширити їх повноваження та створити сприятливі умови для розвитку, що дозволить активніше залучати громадян до участі в прийнятті та впровадженні рішень на місцевому рівні. Це забезпечить ефективну взаємодію органів самоорганізації населення з місцевою владою та сприятиме вирішенню актуальних проблем територіальних громад. Крім того, важливим є вдосконалення законодавчої бази, яка регламентує діяльність органів самоорганізації, а також забезпечення належної фінансової підтримки, що створить основу для стабільної та прозорої роботи цих органів у громаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова С.Є., Цецик Я.П. Роль органів місцевого самоврядування у розвитку інфраструктури повітових міст Волині на початку ХХ століття. Вісник Маріупольського державного університету. 2016. Вип.16. С. 11–16.
2. Бізонич Д. В. Нормативно-правовий механізм контролю за якістю житловокомунальних послуг органами самоорганізації населення у сучасній Україні. Публічне управління та регіональний розвиток. 2021. № 12. С. 356–375.
3. Бобровська О. Ю. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 362 с.
4. Булавинець В., Карпишин Н. Фінансовий потенціал територіальних громад: сучасний стан і перспективи. Світ фінансів. 2019. Вип. 4. С. 96–110.
5. Бульба В., Меляков А. Аналіз діяльності органів самоорганізації населення в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. 2011. Вип. 1. С. 280–287.
6. В Мінінфраструктури пропонують удосконалити діяльність органів самоорганізації населення. Пресцентр ініціативи «Децентралізація». 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16281>
7. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. Місцеве і регіональне самоврядування в Україні. 1995. № 1–2. С. 13–15.
8. Гавкалова Н., Акімова Л. М., Зілінська А. С., Аведян Л. Й., Акімов О. О., Кириченко Ю. Ефективність у контексті забезпечення сталого територіального розвитку. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2022, No 4(45), pp. 234-243.
9. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки та план заходів з її реалізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalnapolitika/strategichneplanuvannya-regionalnogorozvitku/derzhavnastrategiyaregionalnogorozvitkuna20212027rokita-planzahodivzyiyirealizaciyi>.

10. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2016 р. № 688р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249350402>

11. Доскіч Л.С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі: дис... на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 296 с.

12. Дробуш І. В. Розвиток соціальної функції місцевого самоврядування у контексті трансформації взаємовідносин територіальних громад, суспільства та держави: муніципальноправові проблеми. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2015. № 3. С. 32–41

13. Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналіт. доп. За наук. ред. Я.А. Жаліла. Київ: НІСД, 2019. 192 с.

14. Загальна декларація прав людини (Генеральна Асамблея ООН). 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015.

15. Звіздай О.В. Нормативноправові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 242–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_35.

16. Інформування про існуючі механізми (способи) залучення до процесів прийняття рішень в громадах та формуванні місцевої політики в рамках дослідження участі громадськості у процесах прийняття владних рішень у партнерських громадах Проєкту USAID «ГОВЕРЛА». URL: <https://lozovarada.dosvit.org.ua/news/informuvannya-pro-isnuyuchi-mehanizmi-sposobi-zaluchennya-do-protsesiv-prinyattya-rishen-v-gromadah-ta-formuvanni-mistsevoi-politiki-v-ramkah-doslidzhennya-uchasti-gromadskosti-u-protsesah-prinyattya-vladnih-rishen-u-partnerskih-gromadah-proktu-usaid-goverla-2024-05-09>

17. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
18. Лендшел М. Визначення оптимального розміру муніципалітетів у постсоціалістичних країнах ЦентральноСхідної Європи: роль європейських норм місцевого самоврядування. Вісник Наукового інформаційноаналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. ІваноФранківськ : «Гостинець», 2008. Вип. перший (спеціальний випуск) ; заг. ред. О. Білоуса. С. 96–104.
19. Лендшел М.О. Форми функціонування допоміжних рівнів місцевого управління та самоорганізації громадян в країнах Європи: досвід для України. *Political science*. 2013. № 10 (102). С. 612.
20. Лукашенко А. Зарубіжний досвід застосування інституту самоорганізації населення та його адаптація в Україні. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2010. № 2. С. 15–21.
21. Лях Ю. І. Теоретичні засади розвитку потенціалу місцевого самоврядування. *Актуальні питання у сучасній науці*, 2022. № 2(2). С. 62-74. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2\(2\)-62-74](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2(2)-62-74)
22. Майко Т.С. Функціонування органів самоорганізації населення в містах. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 2 (33). С. 217–225. URL: DOI: <https://doi.org/10.21564/20757190.33.109810>, 217 с.
23. Мальцев У. В., Філіппова В. Д. Ресурсне забезпечення стратегічного розвитку території. Правові засади організації та здійснення публічної влади: збірник тез III Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова(м.Хмельницький, 28 лютого – 2 березня 2020 року). Хмельницький : ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 236-239

24. Марчук М. Республіка Польща як демократична держава. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2018. № 25. С. 58–62.

25. Михальчук В. І. Розвиток самоорганізації населення як запорука соціального розвитку території. Економіка та держава. 2016. № 3. С. 7680.]

26. Мішин С.І. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні, як умова демократичних змін: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія. Одеса, 2021. 218 с

27. Мішина Н. В. Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльноправове дослідження: Монографія / Н. В. Мішина. Одеса : Друкарський дім, 2009. 298 с.

28. Мочков О. Територіальна громада в реалізації місцевої демократії: монографія. Київ: АртЕК, 2019. 266 с.

29. Наконечна, О. В. Інституційний розвиток громадських організацій в Україні. Наукові праці Національного університету державної фіскальної служби України. 2018. Вип. 3. С. 39-47.

30. Новак А. О. Порівняльноправовий аналіз делегування повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування в Україні та країнах-членах ЄС. Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фах. вид. 2014. Т. 2, № 6. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/63452>.

31. Олійник С. Л. Зарубіжний досвід місцевої самоорганізації населення для України. Економічна та соціальна географія. 2012. Вип. 64. С. 107112.

32. Петришина М., Колодяжний О. Зарубіжний досвід реформування місцевого самоврядування: на прикладі Франції та Польщі. Молодий вчений. 2016. № 1. С. 47–51.

33. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 14.01.1998 № 14/98ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/14/98%D0%B2%D1%80>.

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації

надання адміністративних послуг: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 888 VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/88819>

35. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15719#Text>.

36. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/293917#Text>.

37. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09 листопада 2017 року № 2189VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/218919>

38. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: Постанова ВРУ від 17.12.1993 №3748XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/374812>.

39. Про затвердження Порядку перевірки якості окремих комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком за параметрами, передбаченими договором про надання відповідних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11452018%D0%BF#Text>

40. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97ВР в редакції від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97%D0%B2%D1%80#Text>.

41. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 № 2460 XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/246012>

42. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. №2866III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/286614>.

43. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625–III.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/262514#Text>.

44. Про органи самоорганізації населення» щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації 216 населення: Проект Закону про внесення змін до Закону України. 2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73226

45. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Європейської Хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування: Закон України від 02.09.2014 № 1664–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166418#Text>.

46. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/267119>

47. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 01.04.2014 № 333–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014%D1%80#Text>

48. Публічне управління в умовах інституційних змін: колективна 217 монографія за наук. редакції д.держ.упр. Р.В. Войтович та П.В. Ворони. Київ, 2018. 475 с.

49. Серьогін С. М., Гончарук Н. Т. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні. Аспекти публічного права. 2015. № 4. С. 111–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_16

50. Скрипнюк О. Місцевий референдум як форма забезпечення 219 реального народовладдя. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 1. С. 37–44.

51. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні. За наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.

52. Стойко О.М. Децентралізація в країнах Східної Європи. Держава і право. Збірник наукових праць : Юридичні та політичні науки. К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. Вип. 30. С. 75.

53. Суміна Ю. М. Зарубіжний досвід фінансування органів самоорганізації населення та його адаптація в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток, 2014, № 6. URL: 220 <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=729>

54. Татаренко Т. Організація життєдіяльності територіального простору в контексті системної модернізації українського суспільства. Держава і право. 2016. Вип. 71. С. 89–105.

55. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435IV (Чинний) / Відомості ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/43515>

56. Чиркін А. Органи самоорганізації населення: зарубіжний досвід. ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». 2019. 11 с.

57. Шпортюк Н. Особливості утворення територіальної організації самоврядування посткомуністичних держав (на прикладі Польщі). Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2011 р. № 4. С. 147-151.

58. Bárta M. Comparative analysis of the accessibility and connectivity of public transport in the city districts of Krakow. *Transport Geography Papers of 222 Polish Geographical Society*. 2020 .Vol. 23. No. 3. pp. 7–14

59. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life. 2018. URL: <https://rm.coe.int/16807954c3>.

60. Gierach E. Rola samorządu terytorialnego w tworzeniu warunków uczestnictwa młodych ludzi w życiu społeczności lokalnych. *Polityka młodzieżowa. Studia Biuro Analiz Sejmowych*. 2009. Nr. 2. S. 115–130

61. Grenoble Neighbourhood Councils (Conseils de Quartier) 20022014.
URL: https://participedia.net/case/100?fbclid=IwAR0dXwAkmuUC_BEHELtoWB_0WrZ3id xQP0v9mNGUXLu3cLvbgGfRc2gvFEQ

62. Herbst M., Swianiewicz P. Economies and Diseconomies of Scale in Polish Local Governments. *Size of Local Government, Local Democracy and Efficiency in Delivery of Local Services – International Context and Theoretical Framework* ; Ed. P. Swianiewicz. Budapest : OSI, 2002. pp. 169–222

63. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. ogłoszona w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001,

zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006, zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009 URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

64. Kvartiuk V. Participation and local governance outcomes: evidence from Ukraine. *Voluntas*. 2016. Vol. 27. P. 1123–1151.

65. Petrecka B. Executive Authorities an Local Government an Poland. Соціальноекономічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 6 (116). С. 3–7.

66. Rozkrut M., Rozkrut D. Analysis of the Economic Development of Districts in Poland as a Basis for the Framing of Regional Policies // From Data and Information Analysis to Knowledge Engineering: Proceedings of the 29th Annual Conference of the Gesellschaft für Klassifikation e.V. (University of Magdeburg, March 9–11, 2005). Magdeburg, 2005. pp. 518–525

67. Serohina S., Bodrova I., Novak A. Delegation of State Powers to Local SelfGovernment Bodies: Foreign Experience and Ukrainian Realities. *TalTech Journal of European Studies*, 2019, 9(3) 262285. <https://doi.org/10.1515/bjes20190033>.

68. Wollman H. The Fall and Rise of the Local Community: A Comparative and Historical Perspective. *Urban Studies*. V. 43. № 8. pp. 1419 1438.